

UDK: 061.23(947.13) (093)
Izvorni znanstveni rad

IZVORI ZA POVIJEST MASONSTVA U SPLITU

Arsen DUPLANČIĆ, Split

Kao građa za poznavanje masonstva iznose se dokumenti koji se čuvaju u arhivu »Bihaća«, hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Splitu (dok. I–X), i ostavštini Mihovila Abramića (dok. br. XI). Oni se odnose na razdoblje između dva svjetska rata, a posebno je zanimljiv podroban opis rada lože iz dokumenta br. XI. Osim toga objavljuje se tlocrt lože iz 1814., kada se ona nalazila u zapadnom dijelu lazareta, tzv. Generalatu.

Pisanje svake kritičke povijesti nezamislivo je bez izvora, pa je njihovo istraživanje i objavljivanje nužno. Osim toga ono je poticajno jer pruža povod za nova ispitivanja, vrednovanja i pisanja što sve skupa vodi prema objektivnijoj i cjelovitijoj slici zadane teme. Vođeni tim razmišljanjima, učinilo nam se korisnim pružiti na uvid javnosti do sada nepoznatu građu o masonstvu u Splitu između dva svjetska rata, uz dodatak prikaza masonske lože s početka 19. stoljeća. Objavljivanje navedenih izvora danas je aktualno jer kod nas ponovno jača zanimanje za masone, rotare i slična udruženja¹ pa je s tim u svezi Crkva nedavno podsjetila na svoje stavove o njima.²

Prikupljena građa poredana je kronološkim redom i donesena sa svim nepravilnostima. Svi dokumenti (izuzevši br. XI) nalaze se u arhivu »Bihaća« hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Splitu koji se čuva u splitskom Arheološkom muzeju i Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika. Uočeni su nedavno

¹ Vidi E. GERBER, *Novi klubovi u Splitu – zavrtio se Rotari. Zasad tajno-javno društvo*, Slobodna Dalmacija, Split 8. II. 1992, god. XLIX, br. 14795, str. 22.

² Dekret o upisu klerika i laika u udruženje »Rotary Club«, Službeni vjesnik biskupija splitske metropolije 3, Split, 1991, str. 76–77. To je dekret Kongregacije sv. oficija od 11. I. 1951. po kojem: »Klerici se ne smiju upisivati u Udruženje »Rotary Club« ni prisustvovati na njegovim sastancima; laike pak treba poticati da vrše odredbe kan. 686. ZKP-a.« Deklaracija o masonskim udruženjima, Isto, str. 77. To je dekret Kongregacije za nauk vjere od 26. XI. 1983. po kojem: »Stoga ostaje neizmijenjen negativni stav Crkve u pogledu masonskih udruženja, jer su njihova načela uvijek smatrana nespojivima s naukom Crkve; pa, radi toga, upis u ta društva ostaje zabranjen od Crkve. Vjernici koji pripadaju masonskim udruženjima teško griješe i ne mogu pristupiti na sv. pričest.«

kad je potpisani pregledao cijeli arhiv za potrebe izložbe »Starohrvatski Solin«. Među spise »Bihaća« dospjeli su, zahvaljujući don Frani Buliću koji je bio doživotni predsjednik društva, a koji je nakon odlaska u mirovinu 1926. dobar dio svoje prepiske vodio kroz protokol »Bihaća«. Zbog toga taj arhiv nema samo arheološki nego i kulturološki značaj što ova građa također potvrđuje.³

Buliću u njegovoj svestranosti nije promakao ni rad masona koje je pratio duže vremena, naročito od smrti slikara Bele Čikoša-Sessije. Tome se ne treba čuditi jer je njegov nasljednik na mjestu ravnatelja Arheološkog muzeja, Mihovil Abramić, s kojim je imao veoma zaoštrene odnose, također bio mason. To je možda, uz Bulićevu dosljednu i primjernu odanost svećeničkom zvanju, dijelom utjecalo na njegov izrazito neprijateljski i negativan sud o masonima kao nekulturnim i nepravednim ljudima koji se pomažu u napredovanju u službi. Bulić je dakle, pratio vijesti o masonima, izrezivao novinske članke, bilježio sve što o njima čuje, prikupljao popise članova. Neki mu se mason i sam javio, ali anonimno (dok. br. II).

Posljednji, jedanaesti, dokumenat našli smo prigodom sređivanja Abramićeve ostavštine koja se čuva u Arheološkom muzeju. On nije datiran ni potpisan, ali se vidi da je sastavljen iza II. svjetskog rata dok u Abramićevo autorstvo nemamo razloga sumnjati. Taj spis je veoma zanimljiv jer detaljno opisuje rad splitske lože.

Prije nego što damo riječ spisima, osvrnut ćemo se na izgled splitske lože u prvim godinama 19. stoljeća. Početak masonstva u Splitu vezuje se uz dolazak Dalmacije pod francusku upravu. Vrlo je vjerojatno da su neki Splićani bili masoni od prije i bili članovi talijanskih loža, poput braće Garagnin iz susjednog Trogira. Splitska loža, kojoj ne znamo ime, osnovana je 1806. kao kćerka Velikog orijenta Italije iz Milana i imala je 73 člana. Njezin rad sastojao se u primanju novih članova, dijeljenju milostinje, primali su se i sakupljali prilozi, o sv. Ivanu Evanđelisti u prosincu mijenjali su se dužnosnici i priredio bi se veseli ručak. Imala je malo obreda, izuzevši ustajanje i dizanje po taktu udarca čekića, te rukovanje po čemu su se članovi mogli međusobno prepoznati na svakom mjestu. Rad lože bio je vezan samo uz karitativni rad (milostinje), dok se protiv države i vjere nije radilo ništa.⁴

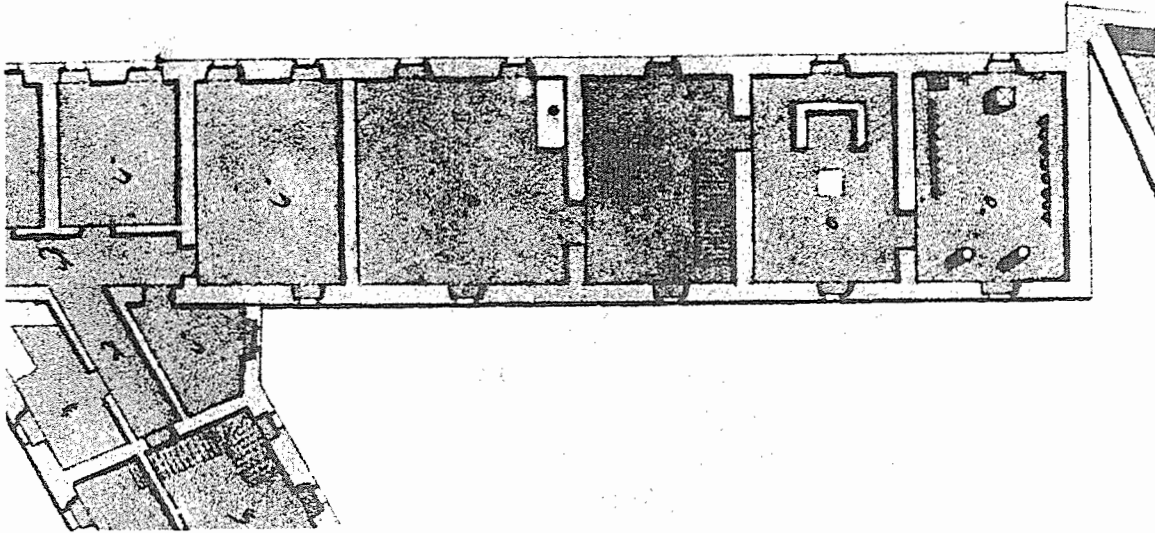
Poznato je da je sjedište lože bilo u zapadnom dijelu lazareta tzv. Generalatu, ali njezin točan položaj otkriva jedan nacrt tog sklopa iz 1814.⁵ Loža je zauzimala četiri sobe (slovo »o«) na prvom katu južne strane Generalata uz stan zapovjednika mjesta. Bile su međusobno povezane, a do njih se dolazilo stubištem iz prizemlja (br. 8). U skladu s masonskim pravilima hram je bio na istoku. Na planu je ucrtan i namještaj lože od kojeg se u hramu ističu dva stupa zvana Jahin i Boaz te oltar nasuprot njima. O njezinom inventaru, odnosno obrednim predmetima, ne znamo ništa, ali je vjerojatno bio sličan onom iz zadarske lože u kojoj se spominje mač, prijestolje za prečasnog (venerabile), oltar koji je bio ispred njega i čekić koji je imao prečasn i nadzornik.⁶

³ O arhivu općenito vidi A. DUPLANČIĆ, *Arhiv društva »Bihać« kao izvor za poznavanje izstraživanja starohrvatskog Solina*, Starohrvatski Solin, Split, 1992, str. 89–90.

⁴ F. KIDRIĆ, *Framasonske lože v hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije v poročilih dunajskega policijskega arhiva*, Rad JAZU 206, Zagreb 1915, str. 33, 35, 48–50, 45–56, 58. Po njemu G. NOVAK, *Povijest Splita III*, Split, 1965, 76–77.

⁵ A. DUPLANČIĆ, *Neobjavljeni nacrti i opisi splitskog lazareta*, Adrias 4, Split, u tisku. U legendi nacрта: »o. Freymauers Loge samt Einrichtung«.

⁶ F. KIDRIĆ, *nav. dj.*, (4), str. 56. Od novije literature koja se može vezati na ovdje iznesenu građu vidi: I. MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata*, Split, 1984, (3. izd.), str. 120–122,

Tlocrt masonske lože u Splitu 1814. (foto Ž. Bačić)

Dokument br. I. (knjige protokola društva »Bihać«, 1931–1934, Bulićev rukopis)
1931, br. 43

Osmrtnica prof. Bele Čikoš-Sessia, člana Jug. Akad. Njegov sprovod katolički.
On framašon. »Hrv. Straža« što o njemu piše.
Sr. Br. 168/1931 – Bih. br. 17/1932–B.

1931, br. 168

Popis članova Framasonske Lože »Jadran« u Splitu.
Sr. Br. 43/1931–B; Br. 17/1932–B.

1932, br. 17

Framasonska Loža Split dariva 2000 din Humanoj sekciji »Mosor« za siromahe.
Sr. 43, 168/1931–B. Br. 21/1933–B.

1933, br. 21

Framašonske Lože u Jugoslaviji. = Rotary Club u Splitu.
Sr. Br. 43, 168/1931–B; Br. 17/1932–B + 19/1934–B.

1934, br. 19

Popis članova Framasonske Lože i Rotaryjevaca u Splitu.
Sr. Br. 17/1932–B; Br. 21/1933–B.

344, tab. 10; Z. D. NENEZIĆ, *Masoni u Jugoslaviji (1764–1980)*, Beograd 1988, (3. izd.) str. 110–111, 371, 609–610, tab. 7 između str. 272 i 273; I. PEDERIN, *Cenni storici sulle sette segrete in Dalmazia nei sec. XVIII e XIX*, La cultura nel mondo 3–4, 1992, str. 41–45.

Dokument br. II. (arhiv društva »Bihać«, 1930, spisi bez br., razglednica splitskog Peristila, rukopis)

Veleučeni!

Čitajući danas »Novo doba« ne mogu a da Vam ne zaželim dobar »Uskrs« i mnogo ljeta, ali uvijek svjež i bistar kao danas. Ovo su želje jednog koji Vas cjeni i zna štovati.

Sa poštovanjem
odani Slob. zidar

Adresa: Veleučeni Gospodin
Don Frano Bulić
Split
Arheol. Museum

Sa strane Bulićeva bilješka da je razglednica primljena »20/IV 1930.«, uz naziv novine zvjezdica i njegova primjedba »brbljariju Uvodića«, a uz potpis je stavio upitnik. Spomenuti članak je »Pet minuti u don Frane Bulića« Marka Uvodića objavljen u »Novo doba«, Split 19. IV. 1930. god. XIII, br. 92, str. 33–36.

Dokument br. III. (arhiv društva »Bihać«, 1931, br. 43, Bulićev rukopis)

Prigodom smrti prof. Bele Čikoš-Sessia i dotične obiteljske osmrtnice, po kojoj on bi bio umro kao katolik, dočim po pisanju »Hrvatske Straže« (Zagreb) dneva 15/II 1931. Br. 37 on bio član Framasonske Lože u Zagrebu, pada mi (meni D Fr. Buliću) na pamet da ovdje navedem nekoje podatke o Framasonskoj Loži u Splitu – koja se filijala zove »Vjenčić«. Članovi ove Lože sakupljaju se u gostionici iza Lože, iza stare Općinske Zgrade.

Odavna čujem da ih ima, članova Lože, 10, 15. Ali dne 25/II 1931 dočuh da ih ima 22, da naime toliko iztisaka njihova organa u Beogradu »Neimar« dolazi u Split. Treba to obistiniti u interesu javnog morala, javnoga poredka. Jer odavna ja čuo, da članovi Lože međusobno se pomagaju – dužnost im je – u unapređenju, ako su činovnici, na uštrb drugih.

Članovi Lože, po meni su nekulturni ljudi, nepravedni prema drugima.

Da je Dr Ivan Tartaglia, sadašnji Ban član Lože, odavna, u, Zagrebu, u Mošinjskijevoj Ulici br 22, to se zna. Pripovijedio mi nazad godina Don Vinko Brajević, koga ja odavna zovem »Letušti Jerej« – (a on uživa u tomu) – prigodom, kada Dr I. Tartaglia zapovjedao »Novim Dobom« da ga ja njemu preporučim – htio ga Tartalia odalečiti od Uredništva »Novo Doba« zbog... da je neke večeri u Zagrebu uzeo pok. Vinka Kisića, Urednika »Novog Doba« za Tartagliu, jer mu u stasu slični, te ga upitao da li ide na sjednicu Lože, a kada vidio da nije Tartaglia, odalečio se, pitajući oprostjenje, što ga zamijenio. Ovo meni pripovijedio »Letušti Jerej«.

U oktobru 1930 došao k meni admiral Nikola Stanković, sada u Zemunu, sa jednim generalom iz Srbije da su 5–6 oficira vidi Muzej. Iza posjeta zasjeli u biblioteku, na razgovore o Dioklecijanovoj Palači, kada iznenada General me zapita, da li sam ja »Mason«. Na što ja njemu: »Kako možete to Vi mene pitati. Framasoni su neprijatelji Crkve. Sve kršćanske Crkve – bez obzira na njihovo porijeklo – jesu kulturne institucije: katolička, pravoslavna, anglikanska, protestantska itd. Masoni su proti crkvama, proti kulturi, a ja proti njima.« Admiral

Stanković zapita na jedan mah »A, Don Frane, je li Ban Tartaglia Framason«. Na što ja njemu: »to govori cio grad«.

Čuo sam višekrat, da je ovaj, onaj u gradu framason. Ali ću obistiniti: treba držati ovo u evidenciji. Kao da nema u našoj Državi dosta pitanja, Framasoni svojom naukom, svojom propagandom stvaraju novo pitanje. To su, valjda ne namjerno, i antidržavni elementi po meni.

Dne 3/III 1931 Prof ... pripovijedio mi je, da je njegov sin, sveučilištarac u gostionici »iza Lože« jedne večeri, ove zime, budući na večeri u sobi, opazio kako se nekoji građani, Splićani, tajno šuljali u drugu sobu i doznao da su to Framasoni. Njihova Podružnica zove se »Jadran«. On je pripoznao ove članove Lože: 1) Orebić Mag. pharm; 2) Lujo Rismondo Dr; 3) Petar Rismondo; 4) Prvislav Grisogono; 5) Niko Stipčević inšpektor skolski; 6–7) dva brata Vrdoljaka; 8) Pazinović direktor bračko-amerikanske Banke; 9) Bonacci, sin učitelja Bože Bonacci-a, direktor bosanske Banke; 10) Dr Mihovil Abramić, direktor arheol. Muzeja; 11) Dr Vlade Matošić, odvjetnik, općinski prisjednik; 12) Dr Kraljević-König, liječnik. Ovaj gornji gospodin reče mi, da je u Splitu i drugo sastajalište Ložaša, te da član Lože Dr Vjekoslav Škarica odvjetnik i brat mu Don Matej Škarica (jeli moguće?), Čulić Dr državni odvjetnik i još drugi.

Dočuh kasnije dne 11/III 1931, da je u Loži i Inž. Dane Matošić; Prota Sergej Urukalo pravoslavni paroh u Splitu. A odavna su Ban Dr Ivo Tartaglia, Dr. Leontić Advokat.

Dne 31/III čuh da je Ložaš i Vorih Matković direktor Tehničke škole u Splitu i Inž. Kamilo Tončić inšpektor ove škole. Dne 31/III 1931 reče mi Don Vice Brajević = »Letušti Jerej«, da i njega »vabe da udje u Ložu«, ali da se on »neda«.

Dne 8/III 1931 gosp. Ž. D. donio mi priloženi Popis Masona u Splitu. Ima ih 24.

Sr. »Hrvatsku Stražu« srijeda 8/IV 1931: članak: »Konvent Velike Lože 'Jugoslavija'«, u komu i »Nova Loža u Splitu i pregled dalmatinske masonerije«. Vidi ovaj članak niže.

Dne 29/IV 1931 u sjednici Marijine Kongregacije (u kući Isusovaca) na 6 1/2 pop. razpleo se govor o članovima Framasonima u Splitu. Don Niko Matulić imao isti Popis ovdje priložen, ali ga izpravljao. Treba bolje ovo izviditi.

Dne 1/V 1931 vidio Don Niku Matulića s bratom (= Pertinax u Hrv. Straži) pri dočeku nadbiskupa Bauera iz Dubrovnika za Zagreb. Reče mi Don N. Matulić, da će mi poslati Popis Framasona, kada koješta obistini.

Pri večeri u Biskupa Bonefačića Don Urbano Crisomali reče mi, kako su dva lječnika u razgovoru spomenuli, da su Framasoni i dva svećenika, naime u Zagrebu Mgr Ritig župnik Sv. Marka i Kanonik Lugher u Splitu. Ali da će se bolje glade zadnjega izvjestiti, te mi javiti.

Dne 31/X 1931 jedan čestiti građanin donese mi popis Framasona u Splitu (ima ih 40) a među ovim i Dr M. Abramić.

Sr. Br. 168/1931–B Popunjeni Popis Lože Framasonske u Splitu.

Dne 1/I 1933 ... reče mi % da je čuo sigurno da je Kanonik Lugher upisan u Loži Framasunskoj u Splitu, a – na moje veliko iznenađenje – da je i načelnik grada Dr Jakša Račić

Dočuo sam, da je Splitska Loža premjestila svoje sijelo iz kuće Nikolić-Duka pokraj gradskoga perivoja u kuću Dane Matošića na Bačvicama u Klarinoj ulici, vlasnosti Dane Inž. Matošića.

Dokument br. IV. (arhiv društva »Bihać«, 1931, br. 43, strojopis)

Vjenčić »Jadran«

1. Dr. Ljubo Leontić, pročelnik	odvjetnik
2. Dr. Ivo Tartaglia	" i Ban
3. Dr. Josip Barbieri	"
4. Dr. Prvislav Grisogono	"
5. Dr. Marin Bego	"
6. Dr. Vijo Krstulović	"
7. Dr. Vjekoslav Škarica	"
8. Dr. Ivić	banski svjetnik
9. prof. Silvije Alfirević	ravnatelj gimnazije
10. " Niko Stipčević	šef školskog odsjeka
11. Dr. Lavš	bankovni direktor
12. Dr. Bonačić	" "
13. Dr. Josip Beroš	" "
14. Branko Novaković	" "
15. Ernest Pazinović	" "
16. ing. Tončić	nadzornik zanatske škole
17. " Vorin Matković	ravnatelj " "
18. " Kodl	
19. " Hartman	
20. " Viktor Morpurgo	
21. Jerko Čulić	direktor »Putnika«
22. Braća Vrdoljak	trgovačka tt.
23. Salvko Radić	"
24. Šime Koceić	"

pravnik	8
profesora	2
bank. direkt.	5
inženira	5
tt.	4
	24

Uz ime Marina Bege Bulić je stavio napomenu »1) Dne 10/IV 1931 Dr Marin Bego javno u kafani Central prosvjedovao da on nije Mason.« Uz prezime dr. Ivića dopisao je ime Marin, a uz Tončićevo ime Kamilo. Ime Slavka Radića naknadno je zaokružio dok je neko dopisao »sin zlatara Radića bivši franc. vicekonsul«. Drugom rukom popisu su još dodana, uz upitnik, imena »24 Dr. Petar Rismondo. 25 Lujo Rismondo«. Na poleđini popisa je Bulićeva bilješka: »U Solinu je Framošon – sigurno – Dr Martin Žižić, lječnik, sin Ante Žižića čuvara iskopina u m., to sam ja jednom rekao Anti. A on pitao što je to framašunstvo, rekao mi: »dekristijanizacija društva«. Po onomu što čujem, Dr Martin se nekako povlači. God. 1934. čuo da je bio izbačen iz Lože.«

Dokument br. V. (arhiv društva »Bihać«, 1931, br. 168, strojopis)

1. Dr. Leontić Ljubo	odvjetnik
2. Dr. Tartaglia Ivo	" i Ban

3. Dr. Barbieri Josip	"
4. Dr. Grisogono Prvislav	"
5. Dr. Bego Marin	"
6. Dr. Škarica Vjekoslav	"
7. Dr. Majstorović Ivo	"
8. Dr. Bay Rikard	"
9. Dr. Stipčević	"
10. Dr. Rismondo Petar	liječnik
11. Dr. Kraljević Aleard	" vojni
12. Dr. Žižić Marin	" OUZOR-a
13. Dr. Ivić	" šef OUZOR-a – Solin
14. Dr. Ivić Marin	banski savjetnik
15. prof. Stipčević Niko	banovinski prosvjetni šef
16. prof. Alfirević Silvije	direktor kl. gimnazije
17. prof. Grisogono Leo	realna gimnazija
18. Dr. Abramić Mihovil	upravitelj muzeja
19. Dr. Beroš Josip	bankovni direktor
20. Dr. Bonacci Ivo	" "
21. Dr. Lavš Vjekoslav	" "
22. Novaković Branko	" "
23. Pasinović Humberto	" "
24. Krstinić	presj. Bračko-Amerikanske banke
25. ing. Tončić Kamilo	nadzornik obrtničke škole
26. ing. Matković Vorih	ravnatelj " "
27. ing. Matošić Dane	
28. ing. Morpurgo Viktor	
29. ing. Kodl Josip	
30. ing. Manola Lovro	
31. ing. Hartman	
32. Dr. Carević Josip	policijski komesar
33. Doležal Bogumil	općinski senator
34. Orebić Josip	ljekarnik
35. Čulić Jerko	direktor »Putnika«
36. prota Urukalo Sergije	pravoslavni paroh
37. tt. Vrdoljak Zlatko	
38. tt. Vrdoljak Mate	
39. tt. Rismondo Lujo	
40. tt. Radić Slavko	
41. tt. Koceić Šime	
42. tt. Bošković Savo	

Na vrhu je Bulićeva bilješka o datumu primitka »Pr. 3/XI 1931«. Ime Marina Žižića Bulić je ispravio u Martin i dopisao da je u Solinu, liječniku Iviću dopisao je ime Rikard, D. Matošiću i V. Morpurgu »Inženjer«, J. Kodlu »Arhitekt na Općini«, L. Manoli »Inženjer na Općini«, ime Josipa Carevića je precrtao i dopisao Niko, prezime Josipa Orebića je prepravio u Orebica, uz ime L. Rismonda dopisao je »Opremač Jadr. Plovitbe«, a uz ime S. Boškovića »Tajnik Trgov. ko-
more«.

Dokument br. VI. (arhiv društva »Bihać«, 1931, br. 168, na drugom listu, koji je zalijepljen iza prethodnog [br. V], nepoznati rukopis olovkom)

Dr. Oskar Tartalja
Niko Stipčević
dr. Branko Nižetić
Leo Grisogono
dr. R. Rismondo
Lujó Rismondo
dr. Jablanović
Krstinić
Dr. I. Bonači
dr. Strmić
dr. Raić
dr. Buljan – sudac
Vrdoljak
dr. Leontić

Na kraju je Bulić dopisao imena: »Dr. Abramić, Dr Martin Žižić, izagnan iz Lože, bio opet primljen«. Sa strane je njegova bilješka »Stupili u Masonsku Ložu« i datumi: uz prva četiri imena »1934«, uz ime Jablanovića »7/V 1934«, a uz imena Bonaccija, Strmića, Roića, Buljana i Vrdoljaka »14/V 1934«.

Dokument br. VII, (arhiv društva »Bihać«, 1931, br. 168, Bulićev rukopis)

Dne 26/XI 1931, pri izletu parobrodicem »Plavnik« metnut na razpolaganje od Pomorske Vlade D F Buliću i dr. za Grohote – starokršćanska crkva iz VI v. otkopana i pregledana – pa Stipanska i Drvenik, Dr Karaman pripovijedao svima, bio i Dr Grgin i Dr Kalebić – Šoltanin – i Don Marin Bezić župnik Grohota i Vinka Bulić, kako mu je nedavno u kafani Central govorio Milan Mangjer, sin pok. Dr S. Mangjera a brat Dušana Mangjera, direktora drž. ženske gimnazije u Splitu – da je nedavno došao u Split kipar Meštrović, da izmiri dvije sekcije Framasona u Splitu, jer da je ušlo u Ložu Framasonsku »Jadran« svakojakih elemenata, koji špekuliraju, da se ovim svojim članstvom u framasoneriji okoriste za svoje svakojake svrhe. Dakako da je Milan Mangjer Framason i to rekao Dru Karamanu.

Kada Meštrović bio za gornju svrhu u Splitu, kolima se uputio sa Senoom u Muzej, te sretavši mene kod Sjemeništa, obustavio kola, došao na razgovore k meni, stao preko sata, ali nebila mu namjera doći k meni nego Dr Abramiću, koga ne bilo kod kuće.

Dokument br. VIII. (arhiv društva »Bihać«, 1932, br. 17, članak iz »Novo doba«, Split 22. I. 1932, god. XV, br. 17, str. 5)

Za zagorsku siročad! Humanoj sekciji HPD »Mosor« dopriniješ: Slobodna zidarska loža Split, Din 2000;...

Sa strane je Bulićeva bilješka: Ovu svotu od 2000 din. donio prof Girometti Presjedniku »Mosor«-a Dr Stanger advokat Istranin, Framašun. Istupilo u javnost prvi put framašonstvo u Splitu, te tim se afirmiralo! Quid nunc?

Presvijetli!

Drago mi je, da se po malo, hvala Bogu oporavljate. Ja bi Vas bio došao posjetiti, ali sam odustao radi toga jer sam znao, da imate dosta posjeta i da Vas ti posjeti dosta i umaraju, pak sam Vas htio barem s mojim poštediti. Medjutim nisam Vas zaboravljao u momentu sv. Mise.

Oprostite, što Vam nisam prije odgovorio, jer posla kod mene obično ne fali. Popisa masona i rotarijanaca mi doli na Kuriiji nemamo nego možda gori Preuzvišeni na presidiju. A koliko mi doli ex privata scientia znamo masoni bi Vam bili ovi:

1. Dr. Tartaglia
2. Inž. Dane Matošić, koji je i predsjednik rotara
3. trgovci braća Vrdoljak
4. Dr. Rismondo, liječnik
5. Rismondo, agent Jadranske Plovitbe
6. naš zlatni Dr. Ivić, banski savjetnik
7. Banski školski nadzornik Stipčević
8. brat mu advokat Dr. Stipčević
9. Dr. Škarica, odvjetnik
10. Dr. Stanger, "
11. Dr. Nisiteo, ravnatelj Hipotekar. Banke
12. Angjeo Uvodić
13. Dr. Bonacci, ravnatelj Bosanske Banke
14. Pazinović, " Bračke-Amerik. B.
15. sin zlatar Radića.

Rotari bi bili:

1. Inž. Dane Matošić
2. Stipanović, Direktor Pomor. Saobraćaja
3. Šime Lisičić, pomorski posrednik

Ima ih kažu i još dosta, ali ja Vam druge ne bi znao. Ako doznam, kazati ću Vam. Kateheta Don N. Matulić kaže, da ih znade više.

Pismo je pisano na memorandum-papiru s grbom biskupa Bonefačića i natpisom »Ordinariatus episcopalis Spalati« koje je prekrižio pošiljalac pisma. Na vrhu je Bulićeva bilješka o datumu primitka »Pr. 17/II 1934«. Zadnju rečenicu i potpis Bulić je iskrižao tako da se ne mogu pročitati.

Dokument br. X. (arhiv društva »Bihać«, 1934, br. 19, Članak iz »Hrvatska straža«, Zagreb 17. III. 1934, god. VI, br. 63, str.)

PREDAVANJE DRA ŠIŠIĆA U SPLITU

Split, 16. III. U nedjelju će održati u Splitu predavanje sveuč. prof. dr Ferdo Šišić o »Evropskoj krizi, zbog izlaza Srbije na more g. 1912.«

Ovom će prigodom dr Šišić u ime zagrebačke lože »Maksimilijan Vrhovac« prisustvovati »radu« splitske lože »Pravda«, koja je Kćerinska loža »Maksimilijana Vr-

hovca«. Na »radu« će biti govora i o kampanji »Novog Doba« te o preuzeću »Jadranske Pošte«.

Uz br. 19/1934. nalaze se još sljedeći novinski članci: a) Masonstvo g. d.ra I. Tartaglie, Novo doba, Split 12. IV. 1934, god. XVII, br. 86, str. 2. b) Smrt Nestora naše masonerije, Hrvatska straža, Zagreb 13. II. 1934, god. VI, br. 35, str. 2. c) J. i B. Pogreb dra Adolfa pl. Mihalića, Hrvatska straža, Zagreb 14. II. 1934. god. VI, br. 36, str. 2. d) Naša štampa i masonerija, Hrvatska straža, Zagreb 15. II. 1934, god. VI, br. 37, str. 2. e) Masonerija N. R. Bne Brith, Hrvatska straža, Zagreb 20. II. 1934, god. VI, br. 41, str. 2. f) Rotary-masonski Janus, Hrvatska straža, Zagreb 30. III. 1934, god. VI, br. 74, str. 2.

Dokument br. XI. (arhiv M. Abramića, strojopis)

Masonerija u Splitu

1) Potpisani stupio je u Zagrebačku ložu god. 1929. i to uveden od pok. profesora univ. Ferda Šišića. Uvjeti su bila da kandidat, o kojemu se radilo, bude preporučen od barem trojice masona a da ostali članovi lože nisu protivni.

2) Splitska loža osnovana je god. 1929 kao kćerka Zagrebačke lože. Uvjet za formiranje bio je da broj članova bude barem, najmanje sedam. Svi članovi nove Splitske lože bili su do tada masoni Zagrebačke lože. Splitska loža trajala je do god. 1940., kada se je uslijed ratnih prilika sama svojevolumno »ugasila«.

Ceremonijal Splitske l. bio je identičan s onim lože u Zagrebu. Sastanaka bilo je mjesečno barem dva puta u večernjim satovima. Majstor bi otvorio rad i jedan član držao predavanje o socijalnom, prosvjetnom ili drugom kojemu pitanju. Politika bila je isključena. Iza diskusije rad je bio od majstora zaključen i članovi bi se opet našli na okupu na večeri u jednoj splitskoj gostionici. Nije bila uvijek ista.

Novo primljeni kandidat uveden bi bio u ložu povezanih očiju te od majstora još jedan put ozbiljno upitan, dali s jasno bez ličnih ciljeva želi da postane mason. Ako je kandidat to svečano potvrdio, majstor mu je u kratko tumačio masonska načela, onda bi mu skinuta veza s očiju i on je po prvi put vidio ostale masone.

3) Splitska loža nije nikada bila mnogobrojna po članovima. Skoro svi su ranije bili članovi Zagrebačke l. Dva člana (iseljenici, koji su se vratili u Split iz Južne Amerike) pripadala su nekoj američkoj loži, potpisanomu nepoznatoj. Sama je primila po Zagrebačkom ritualu 4 ili 5 članova. Najniži stepen bio je šegrt, drugi zidar, treći majstor. Novi članovi stupili su u Splitsku ložu pod istim uvjetima kao u Zagrebu. Jedan član bi kandidata predložio uz garanciju dvojice drugih. Iza diskusije u dva uzastopna rada balotiralo se je o kandidatu. Ako bi dobio sve glasove, bio je primljen. Zapisničari bili su ili prosvjetni radnici ili medicinari. Nekoliko članova umrlo je iza god. 1940. Svi ostali članovi su sada umirovljenici, samo liječnici vrše i danas svoju praksu, aktivan je još jedan advokat. Splitska loža sastojala se naime od liječnika (u većini), zatim bankovnih službenika, prosvjetnih radnika, u manjem broju obrtnika i advokata.

Iz Splitske lože nije nijedan član nikada isključen.

4) Splitska loža bila je mlada i kratkog života. Starijim članovima bio je zadatak da mlađe upute u ideologiju, svrhe i smjerove masonstva. Predavanja i svestrana diskusija o predmetu ispunjavala su u glavnome rad. Načela su bila: racionalizam, liberalnost, borba protiv klerikalizma, tolerancija, preporučena osobito za one krajeve domovine, gdje ima čak i četiri vjere, i slično. U tom duhu su bili i

predmeti predavanja: o ličnostima koje su se istakle na jednom od spomenutih polja, historičar bi govorio o antikinim misterijama, o mitracizmu (kultu boga svjetlosti Mitre), medicinari o svojoj struci, o narodnoj higijeni, o praznovjerju i t. d. Političke teme bile su – kako već spomenuto – isključene. U lipnju na Ivanovo loža bi dovršila svoj rad. Skupljeni milodari darovani su jedamput jednome đaku, drugi put licu koje se nalazilo u bijedi, treći put jednoj udovici i t. d. Ali nitko nebi doznao komu on ovu pripomoć duguje. Početak novoga rada bio je u jeseni.

5) Splitska loža je bila odgovorna svojoj loži matici, t. j. Zagrebačkoj u Mošin-skoga ulici (sada Vl. Nazora). Nijedan član nije održavao veza sa višim masonskim forumima. Nijedan član starih loža nebi dolazio službeno na posjet splitske. Na prolazu kroz Split kadkada bi koji mason iz Zagreba ili Beograda posjećivao Splitsku ložu. Samo prigodom smrti člana profesora Ferda Šišića (21. I 1940.) došao je iz Zagreba član Tomašević I. na komemoraciju u Splitskoj loži. U tom radu čitao se je nekrolog o pokojnomu.

6) Splitska loža nije imala nikakvih veza s ložama u inozemstvu. Koliko je potpisanom poznato, nijedan član nije bio u inozemstvu na posjet koje tuđe lože. Nijedan član lože iz inozemstva nije nikada bio gost Splitske lože.

O svjetskoj masoneriji običan član jedne lože nezna malne ništa. Poznato mu je samo, da postoji jedan viši forum za Evropu i jedan još viši za čitavi svijet valjda u Americi. Navodno da ovaj drugi ima utjecaj i na svjetsku politiku.

ZUSAMMENFASSUNG

Quellen zur Geschichte der Freimaurerei in Split

Die Erforschung der Quellen und ihre Veröffentlichung ist sicher notwendig, da sonst eine kritische Betrachtung der Geschichte undenkbar wäre. Fruchtbare Arbeit, neue Kenntnisse und Lösungen von Problemen, mit denen uns das Studium der Geschichte konfrontiert, sind nur durch den Zugang zu den Quellen möglich. Darum haben wir es als nützlich erachtet, der Öffentlichkeit bisher unbekanntes Daten über die Freimaurerei in Split zwischen den beiden Weltkriegen mitzuteilen. In einem Anhang geben wir einen kurzen Rückblick auf die Freimaurerloge in Split zu Beginn des 19. Jahrhunderts. Das Interesse für die Freimaurerei, die Rotary Clubs und ähnliche Gruppierungen wird in unseren Tagen immer größer. Sogar die Kirche hat in dieser Frage die Flagge gezeigt.

Die gesammelten Daten sind chronologisch geordnet, so wie sie sind, ohne den Versuch, die Ungenauigkeiten zu korrigieren. Alle Dokumente (ausgenommen die Nummer 9) befinden sich in der Archiv-Abteilung »Bihać« der kroatischen Gesellschaft für heimatische Geschichte in Split. Unter die Nomenklatur »Bihać« sind diese Dokumente gelangt, weil Don Frano Bulić, der bis zu seinem Tod der Vorsitzende dieser Gesellschaft war, den Großteil seiner Korrespondenz unter dem Titel »Bihać« geführt hat. Darum ist dieses Archiv nicht nur aus archäologischer, sondern auch aus kultureller Sicht sehr wichtig.

In seinen Beobachtungen war Bulić allseitig und hat auch die Aktivitäten der Freimaurer verfolgt, besonders nach dem Tod des Malers Bela Cikoš-Sessia. Das ist

nicht verwunderlich, da selbst der Nachfolger Bulić's, Michael Abramić, Freimaurer war. Die Beziehungen zwischen den beiden Männern waren immer sehr gespannt. Die Gegnerschaft zu Abramić und seine ständige Treue zum priesterlichen Beruf waren vielleicht der Grund, warum Bulić von den Freimaurern eine ausgesprochen negative und feindliche Meinung hatte. Er betrachtete sie als Menschen ohne Kultur, die sich gegenseitig unterstützten, um ihren beruflichen Aufstieg zu erreichen. Er hat alle Berichte über Freimaurer mit Fleiß verfolgt, die Zeitungsartikel ausgeschnitten, mündliche Berichte notiert, die Listen mit den Namen der Mitglieder gesammelt. Ein Freimaurer meldete sich persönlich bei ihm, jedoch anonym (Dokument Nummer 11). Das Dokument Nr. 11 haben wir beim Ordnen des Nachlasses von Abramić gefunden. Es wird im Archäologischen Museum aufbewahrt. Dieses Dokument ist weder datiert noch unterschrieben. Man sieht aber, daß es nach dem zweiten Weltkrieg entstanden ist und daß Abramić ohne Zweifel der Autor war. Wichtig ist diese Niederschrift besonders deshalb, weil sie viele Einzelheiten über die Aktivitäten der Loge von Split enthält.

Der Anfang der Freimaurerei in Split fällt zusammen mit dem Beginn der französischen Herrschaft in Dalmatien. Wahrscheinlich waren einige Bürger von Split schon früher Freimaurer und Mitglieder der italienischen Logen, so die Brüder Garagnin aus der Nachbarstadt Trogir. Die Loge von Split, deren Name unbekannt ist, wurde im Jahre 1806 als Tochterloge vom »Großen Orient« in Mailand gegründet und zählte 73 Mitglieder. Bei ihren Zusammenkünften praktizierten sie keine besonderen Rituale, außer einem festlichen Mahl am Ende des Jahres und besonderem Handreichen. Gegen den Staat oder gegen die Religion haben sie nie etwas unternommen. Sie blieben stets bei der caritativen Tätigkeit.

(übers. I. TOMLJENVIĆ)